

Marijan Pavčnik

TEORIJA PRAVA

Prispevek k razumevanju prava

6., pregledana in dopolnjena izdaja

(s poglavjem Aleša Novaka)

LEXPERA®

GV
ZALOŽBA

Ljubljana 2020

Kazalo

Theorie des Rechts (Inhaltsverzeichnis)	15
Pojasnilo	25
I. Uvod	27
Literatura	42
II. Vrste in metode pravnih znanosti	43
1. Uvod	44
2. Metode pravnih znanosti	45
2.1. Uvod	45
2.2. Metode pravnih znanosti	46
2.2.1. Dogmatična metoda	46
2.2.2. Aksiološka metoda	48
2.2.3. Sociološka metoda	49
2.2.4. Zgodovinskopravna metoda	52
2.2.5. Primerjalnopravna metoda	53
3. Delitev pravnih znanosti	55
4. Pozitivnopravne znanosti	56
5. Teorija prava	58
6. Filozofija prava	61
7. Odnos do preučevanja države	64
8. Teorija prava in države kot pedagoški predmet	67
Literatura	70
III. Pravo in država	73
1. Povezanost prava in države	74
2. Vpliv države na pravo	75
3. Vpliv prava na državo	76
4. Pravna država	78
4.1. Pojem in narava pravne države	78

4.2. Vsebinska in postopkovna merila pravne države	80
4.3. Pravna država kot pravno načelo	83
5. Pravu in državi na rob	88
Literatura	88
IV. Pravno pravilo	91
1. Uvod	92
2. Pojem pravnega pravila	92
2.1. Pojem pravnega pravila	92
2.2. Sestavine pravnega pravila	96
2.3. Jezikovno in pravnotehnično sporočanje pravnih pravil	99
3. Sestavine pravnega pravila	100
3.1. Primarna hipoteza	100
3.2. Primarna dispozicija	102
3.2.1. Pojem primarne dispozicije	102
3.2.2. Narava primarne dispozicije	103
3.2.3. Določljivost primarne dispozicije	106
3.3. Sekundarna hipoteza ali pravna kršitev	112
3.4. Pravna sankcija	115
4. Tipsko (splošno in abstraktno) pravno pravilo	119
5. Od tipskega k posamičnemu in h konkretnemu pravnemu pravilu	122
6. Primarna in sekundarna pravna pravila	125
7. Pravilo o pristojnosti	126
8. »Nepopolna« (»nesamostojna«) pravna pravila	127
9. Pravno načelo	130
10. Sklep	136
Literatura	137
V. Pravno razmerje	141
1. Pravno razmerje. Pravno vedenje in ravnanje v pravnih razmerjih	142
2. Pravni subjekt	144
2.1. Pravni subjekt	144
2.2. Fizična oseba	146
2.2.1. Posameznik kot pravni subjekt	146
2.2.2. Pravna sposobnost	147
2.2.3. Sposobnost za dejanja	149
2.2.3.1. Pojemovno pojasnilo	149
2.2.3.2. Poslovna sposobnost	149
2.2.3.3. Odgovornost za pravne kršitve	150
2.3. Pravna oseba	153
2.3.1. Pojem pravne osebe	153

2.3.2.	Vrste pravnih oseb	156
2.3.3.	Sposobnost pravnih oseb	160
2.3.4.	Nekatera odprta vprašanja	163
2.4.	Od tod naprej	165
3.	Pravica	166
3.1.	Pravica	166
3.2.	Abstraktna pravica	167
3.3.	Konkretna pravica.	168
3.4.	Teorije o naravi pravice	169
4.	Dolžnostno upravičenje.	171
5.	Pravna dolžnost	174
5.1.	Pravna dolžnost	174
5.2.	Abstraktna in konkretna pravna dolžnost	175
5.3.	Korelativnost (soodvisnost) pravic in pravnih dolžnosti	176
6.	Zloraba pravice	177
7.	Predmet pravnega razmerja.	184
	Literatura	187
VI.	Normativni pravni akt	191
1.	Pojmovno pojasnilo: normativni pravni akt kot pravno dejstvo	192
2.	Normativni pravni akt.	193
3.	Sestavine normativnega pravnega akta	196
3.1.	Uvod.	196
3.2.	Vsebina normativnega pravnega akta. Splošni in posamični pravni akt	197
3.3.	Oblika normativnega pravnega akta.	199
3.3.1.	Pristojnost za sprejemanje normativnih pravnih aktov	199
3.3.2.	Postopek za sprejemanje normativnih pravnih aktov	201
3.3.3.	Zunanje izrazno sredstvo normativnega pravnega akta	204
3.4.	Materialno in formalno pojmovanje normativnega pravnega akta	205
4.	Veljavnost splošnih pravnih aktov.	206
4.1.	Uvod.	206
4.2.	Krajevna veljavnost splošnih pravnih aktov	208
4.3.	Osebna (personalna) veljavnost splošnih pravnih aktov	209
4.4.	Časovna veljavnost splošnih pravnih aktov	210
4.4.1.	Začetek veljavnosti splošnih pravnih aktov	210
4.4.2.	Konec veljavnosti splošnih pravnih aktov	212
4.4.3.	Retroaktivna veljavnost splošnih pravnih aktov.	216

5.	Hierarhija normativnih pravnih aktov	221
5.1.	Narava hierarhije in njena zgradba	221
5.2.	Odnos do pravnega reda Evropske unije	224
	Literatura	227
VII.	Pravni viri	231
1.	Pojem pravnih virov	233
2.	Predmet pravnega urejanja	236
3.	Vrste formalnih pravnih virov. »Spontano« in organizirano nastajanje formalnih pravnih virov	239
4.	Organizirano nastajanje formalnih pravnih virov	240
4.1.	Ustava in zakon kot pravna vira	240
4.1.1.	Pojem ustave in zakona	240
4.1.2.	Predmet pravnega urejanja kot merilo razločevanja med ustavo in zakonom	245
4.1.3.	Ustavno urejanje družbenih razmerij	248
4.1.4.	Zakonsko urejanje družbenih razmerij	252
4.2.	Uredba kot osrednji podzakonski akt	257
4.2.1.	Pojem uredbe	257
4.2.2.	Uredbodajno urejanje družbenih razmerij	260
4.2.3.	Drugi podzakonski akti	263
4.3.	Avtonomno pravno urejanje	264
4.3.1.	Avtonomno in heteronomno pravno urejanje	264
4.3.2.	Merila razločevanja	265
4.3.3.	Avtonomno pravno urejanje	269
5.	»Spontano« nastajanje formalnih pravnih virov	272
5.1.	Moralna kot pravni vir	272
5.1.1.	Moralna in pravo	272
5.1.2.	Moralna kot pravni vir	277
5.2.	Običaj kot pravni vir	280
5.2.1.	Običaj in pravo	280
5.2.2.	Običaj kot pravni vir	282
6.	Sodba in enotna (enaka) uporaba formalnih pravnih virov	285
6.1.	Sodba kot formalni pravni vir	287
6.2.	Ustaljena sodna praksa	288
7.	Pravni viri posameznih pravnih panog in pravnih področij	295
7.1.	Uvod	295
7.2.	Pravni viri Evropske unije	296
7.2.1.	Temeljna razčlenitev pravnih virov	296

7.2.2. Nekatere temeljne značilnosti pravnega reda Evropske unije	301
8. Spoznavni pravni viri	302
Literatura	305
VIII. Pravne praznine	311
1. Narava pravnih praznin	312
2. Pravnost pravnih praznin	316
3. Klasične pravne praznine	317
4. Pravne praznine v širšem pomenu besede	322
5. Pravni praznini na rob	326
Literatura	326
IX. Uporabljanje (splošnih) pravnih aktov	329
1. Pojem uporabljanja normativnih pravnih aktov	330
2. Potek uporabljanja (splošnih) pravnih aktov	332
3. Pomen pravnih dejstev	339
4. Posamični pravni akti	343
4.1. Uvod	343
4.2. Upravni akt	344
4.3. Sodni akt	346
4.4. Pravni posel	349
5. Konkretno pravno razmerje	351
6. Zastaranje in priposestevovanje	353
7. Varstvo pravnega razmerja	355
7.1. Uvod	355
7.2. Samozaščita	357
7.3. Državno varstvo	359
7.3.1. Vrste državnega varstva	359
7.3.2. Upravno, kazensko in civilnopravno pravno varstvo	361
7.3.3. Zbiranje procesnega gradiva (priprave za pravno odločitev)	362
7.3.4. Pravovarstvena odločba	365
7.3.5. Pritožbena (instančna) pot	367
7.3.6. Pravnomočnost sodnih in upravnih odločb	368
7.3.7. Izvršba	373
7.4. Ustavnosodno pravno varstvo	375
Literatura	379

X. Razlaga (razumevanje) normativnih pravnih aktov	383
1. Pojem razlage (splošnih) normativnih pravnih aktov	385
2. Vrste razlage normativnih pravnih aktov	388
3. Razlagalni argumenti	389
3.1. Uvod	389
3.2. Jezikovna razlaga	391
3.2.1. Narava jezikovne razlage	391
3.2.2. Zakonski jezik	395
3.3. Logična razlaga	399
3.4. Sistematična razlaga	402
3.5. Zgodovinska razlaga	405
3.6. Argumentum a simili ad simile	408
3.6.1. Pojem	408
3.6.2. Analogija intra legem	409
3.6.3. Zakonska analogija	410
3.6.4. Pravna analogija	411
3.6.5. Pomen zakonske in pravne analogije	411
3.6.6. Posebnosti v kazenskem pravu	412
3.7. Argument teleološke redukcije	413
3.8. Argumentum a contrario	414
3.9. Argumentum a fortiori (argumentum a maiori ad minus, argumentum a minori ad maius)	416
3.10. Argumentum a cohaerentia	417
3.11. Argumentum a completudine	418
3.12. Namenska (teleološka) razlaga	419
4. (Besedni) rezultat razlage	423
5. Razlaga ustave kot hierarhično najvišjega splošnega pravnega akta	425
6. Razlaga posamičnih pravnih aktov	430
7. Utemeljitev razlagalne odločitve	432
8. (Nekateri) teoretični pogledi na razlago normativnih pravnih aktov	435
8.1. Od Montesquieujevega sodnika do vrednotne jurisprudence	435
8.2. Dworkinovo carstvo prava kot razlagalna celota	442
8.3. Prispevek teorije argumentacije v pravu	446
Literatura	448
XI. Sistemizacija prava	455
1. Pojem in prvine sistemizacije prava	457
2. Klasične pravne panoge	459

2.1. Ustavno pravo	459
2.2. Civilno pravo	459
2.3. Družinsko pravo	461
2.4. Gospodarsko pravo	462
2.5. Delovno in socialno pravo	463
2.6. Upravno pravo	464
2.7. Finančno pravo	466
2.8. Kazensko pravo	466
2.9. Postopkovno pravo	467
2.10. Mednarodno (javno) pravo	468
2.11. Mednarodno zasebno pravo	470
3. Temeljne skupine prava	471
3.1. Notranje (državno) in mednarodno pravo	471
3.2. Materialno in formalno pravo	472
3.3. Javno in zasebno pravo	473
4. Vprašanje novih pravnih panog	474
5. Velike pravne kulture (<i>Aleš Novak</i>)	476
5.1. Uvodno: pravna kultura	476
5.2. Merila razločevanja	478
5.3. Velike pravne kulture	480
5.3.1. Kontinentalna pravna kultura	480
5.3.1.1. Skupne značilnosti	480
5.3.1.2. Zahodnoevropska pravna kultura	482
5.3.1.3. Srednjeevropska pravna kultura	484
5.3.1.4. Skandinavska pravna kultura	488
5.3.2. Pravna kultura <i>common law</i>	490
5.3.3. Islamska pravna kultura	493
5.3.4. Kitajska pravna kultura	497
5.3.5. Japonska pravna kultura	500
5.3.6. Indijska pravna kultura	503
5.3.7. Afriška pravna kultura	506
Literatura	508
A. Splošno	508
B. Velike pravne kulture	511
XII. Pravo in vrednote	515
1. Uvod	516
2. Vrste pravnih vrednot	517
3. Pomen svobode, demokracije in pravne države	519
4. Klasične pravne vrednote	521
4.1. Mir in red kot pravni vrednoti	521

4.2.	Pravičnost in pravo	522
4.2.1.	Pojem pravičnosti	522
4.2.2.	Temeljna merila pravičnosti	526
4.2.2.1.	Vsakomur svoje (<i>suum cuique</i>)	526
4.2.2.2.	Vsakomur enako	526
4.2.2.3.	Vsakomur »po zasluženju«.	527
4.2.2.4.	Vsakomur po načelu enakovrednosti	527
4.2.2.5.	Vsakomur po njegovem delu	528
4.2.2.6.	Vsakomur po njegovih potrebah.	529
4.2.2.7.	Vsakomur glede na zlo (nepravo).	529
4.2.2.8.	Vsakomur glede na zakon	530
4.2.3.	Pravičnost in pozitivno pravo	531
4.2.4.	Socialna pravičnost.	534
4.3.	Pravna varnost	538
5.	Konflikt vrednot	540
	Literatura	543
XIII.	Pogledi na naravo prava	547
1.	Naravno pravo	548
1.1.	Uvod	548
1.2.	Antično (Aristotelovo) naravnopravno pojmovanje	549
1.3.	Sholastično (Tomaževo) naravnopravno pojmovanje	552
1.4.	Racionalistično naravno pravo	554
1.5.	Sklepno pojasnilo	560
2.	Pravni pozitivizem	562
2.1.	Uvod	562
2.2.	Zakonski pozitivizem	564
2.3.	Čista teorija prava	566
2.4.	Hartova analitična teorija	572
2.5.	Pravni realizem.	577
2.6.	Še nekaj splošnih opomb	579
2.6.1.	Vprašanje zornega kota.	579
2.6.2.	Vprašanje zasnove	580
2.6.2.1.	Argument neprava	580
2.6.2.2.	Argument načel	582
2.6.2.3.	Argument razumevanja pravnih pravil	583
3.	Zgodovinska šola prava.	584
4.	Sociološko pravoznanstvo	586
5.	Marksistična teorija prava	590
5.1.	Nekateri nastavki marksistične teorije prava	590

5.2. Nekateri odzivi v teoriji prava	593
5.3. Glosa (ob rob marksistični teoriji prava)	596
6. Kritična teorija prava	596
7. Sintetično pojmovanje prava	600
Literatura	608
Literatura	613
1. Okrajšave	613
2. Splošni pregled literature	614
3. Pojasnilo	622
Theorie des Rechts: Beitrag zum Verstehen des Rechts (Zusammenfassung).	623
Imensko kazalo	645
Stvarno kazalo	659

Pojasnilo

Rokopis za prvo izdajo tega dela sta pregledala kolega prof. dr. Albin Igličar in kolegica prof. dr. Ada Polajnar. Nekatere razdelke sem napisal v Centru za interdisciplinarna raziskovanja Univerze v Bielefeldu, kjer sem bil v letu 1996 tri mesece kot štipendist Ustanove Alexander von Humboldt; gostitelj je bil prof. dr. Gerhard Sprenger, s katerim sva razpravljala o vrsti odprtih vprašanj. Vsem trem kolegom se za kopico nasvetov in dragocenih opozoril prijateljsko zahvaljujem. Napake in spodrsaljaji, ki so ostali, grede, se razume, na moj rovaš.

Druga izdaja je kot celota pregledana in dopolnjena glede na sedanje pravno stanje in glede na literaturo, ki mi je bila dostopna. V celoti na novo je napisano poglavje o pravičnosti in pravu. Literaturo za to poglavje sem deloma zbral na Inštitutu za filozofijo prava in pravno informatiko Univerze v Münchnu, kjer sem bil marca 2000 ponovno kot štipendist Ustanove Alexander von Humboldt. Gostitelj je bil zasl. prof. dr. Lothar Philipps; razgovori z njim so vselej dragoceno intelektualno doživetje.

Marijan Pavčnik

Ljubljana, julija 2001

Tako kot druga izdaja je tudi tretja usklajena z novo zakonodajo, novejšo literaturo in (ustavno)sodno prakso. V besedilu je kopica izostritev, sprememb in dopolnitev. V celoti sta novi poglavji o vrstah in metodah pravnih znanosti (drugo poglavje) ter o pravu in vrednotah (enajsto poglavje). Poglavje o pravičnosti, ki je bilo dodano drugi izdaji, je ustrezno upoštevano v poglavju o vrednotah in pravu.

Teorija prava sodi med dela, ki skušajo biti kolikor toliko zaokrožena. V delih te vrste je naravno, da se nekaterim manjšim ponovitvam (beri: povezavam) ni mogoče izogniti. Povezovanja in navezovanja so toliko bolj pomembna, če je knjiga hkrati študijska tvarina. Didaktični razlogi zahtevajo, da se posamezna poglavja smiselno povezujejo in si smiselno sledijo, pisana pa naj bodo tako, da jih je mogoče brati tudi kot relativno samostojne celote.

Avtor je zagovornik pisanja, ki se sproti opira in sklicuje na ustrezne vire. Trditev, da sta znanstveni in strokovni aparat moteča, je iz trte izvita. Opombe, vsaj v prvi vrsti, niso namenjene tistim, ki šele vstopajo v študijski svet prava (razen zelo maloštevilnih navedkov, ki navajajo zakonsko besedilo, o katerem teče beseda). Namenjene so zlasti poznavalcem, raziskovalcem in podiplomskim študentom, so pa tudi avtorjevi diskusijski družabniki, ki morajo biti javno razpoznavni.

Marijan Pavčnik

Ljubljana, julija 2007

Četrta izdaja je pregledana in usklajena s sedanjim pravnim stanjem. V obsegu, ki ga narava dela dopušča, sta bili upoštevani tudi novejša sodna (še posebej ustavnosodna) praksa in literatura. Knjigi je dodano novo poglavje o pravu in državi.

Ta izdaja je za Tomaža in Martina.

Marijan Pavčnik

Ljubljana, julija 2011

Tako kot četrta izdaja je tudi peta pregledana, na več mestih dopolnjena in usklajena s sedanjim pravnim stanjem. V skladu z naravo dela sta upoštevani tudi novejša sodna (še posebej ustavnosodna) praksa in literatura.

V poglavju o sistemizaciji prava je dodan nov razdelek o velikih pravnih kulturah. Avtor tega besedila je doc. dr. Aleš Novak.

Marijan Pavčnik

Ljubljana, julija 2015

Šesta izdaja je pregledana in na že ustaljen način dopolnjena in usklajena s sedanjim pravnim stanjem.

Avtor poglavja o velikih pravnih kulturah – to poglavje je bilo vključeno že v peto izdajo – je doc. dr. Aleš Novak.

Marijan Pavčnik

Ljubljana, junija 2020

I. Uvod

1. Če bi moral podati kolikor toliko kratko opredelitev prava, bi rekel, da je *pravo* sistem kot celota učinkovitih pravnih načel in pravnih pravil, ki urejajo zunanje vedenje in ravnanje posameznikov in njihovih združenj v življenjsko pomembnih družbenih razmerjih. Pravna pravila, vsaj naposled, sankcionira država s svojim aparatom za fizično prisiljevanje ljudi. Vsebina pravnih načel in pravnih pravil mora biti v mejah pravne pravilnosti. Če je vsebina očitno človeško neznosna in je neznosnost v nasprotju s splošno sprejetimi merili človečnosti – danes so ta merila uveljavljena kot temeljne (človekove) pravice in dolžnosti –, ne gre za pravno urejanje družbenih razmerij. Zakonsko, podzakonsko ali kakšno drugo nepravo ni veljavno pravo, ki povzroča pravne posledice (glej pogl. XIII.2.6.2.1.; v nadaljevanju opuščam okrajšavo za poglavje).

Vem: ti stavki so prej opis kakor zgoščena opredelitev pojma pravo. Če poskusim še enkrat, bi dejal, da je *pravo* sistem kot celota učinkovitih pravnih načel in pravnih pravil, ki jih sankcionira država in s katerimi se v življenjsko pomembnih družbenih razmerjih ureja zunanje vedenje in ravnanje ljudi na vsebinsko pravilen način, katerega spodnja meja so očitno človeško neznosne možnosti ravnanja. No, to je že bolj podobno običajni opredelitvi, a je še vedno nekoliko predolgo in premalo zgoščeno. Če bi hotel biti še krajši, bi zapisal, da je *pravo* sistem kot celota učinkovitih pravnih načel in pravnih pravil, ki v mejah pravne pravilnosti urejajo življenjsko pomembno zunanje vedenje in ravnanje ljudi v državnoopravno organizirani družbi. Itd. Itd. Račun se ne izide tako, kakor bi si – vsaj prvi hip – marsikdo želel. Vselej ostaja kaj, kar se izmika opredeljevalcu. V tem, da, tudi v tem je eden od čarov prava in tudi odgovornosti teorije, ki se s pravom spoprijema.

2. *Kant* je imel po svoje prav, ko se je ponorčeval iz pravnikov, češ da še vedno iščejo svoj pojem prava. Težava je v tem, da je vselej več rešitev, kako je mogoče oblikovati ustavna, zakonska in druga pravna pravila, ki vnaprej povedo, kako naj se vedejo in ravnaajo pravni subjekti, ki sodijo v isto skupino. Težava je, da je treba ustavna, zakonska in druga pravna besedila prej razumeti in jih razložiti, preden jih je mogoče uporabiti. In težava je, ne nazadnje, da se ustavna, zakonska in druga pravna pravila nanašajo na življenjske primere, ki jih vnaprej ni mogoče v celoti predvideti. Življenje

je vselej bolj pestro, kakor ga zmore načrtovati postavodajalčeva (človekova) domišljija.

Zgodovinska izkušnja ve povedati, da vsebina pravnih pravil ni niti večna (nespremenljiva) niti za vse državne skupnosti enaka. Pravo je kulturnozgodovinski in pravnocivilizacijski pojav, kot moderno pravo je zavezano vrednotam, ki so del našega življenjskega sveta (temeljne pravice, pravna država, ustanove demokracije), kot pozitivno pravo je dejavno v določenem času in prostoru, ki ju mora ustrezno izražati, in pravo je tudi državno (nacionalno) pravo, ki je vpeto v ožjo ali širšo mednarodno skupnost.

In še bi lahko dodajal in našteval prvine, ki utemeljujejo, da opredelitev prava ni matematična formula, ki se je je treba naučiti in jo nato določno uporabljati. V vseh treh opredelitvah prava, ki so bile primeroma navedene, je domala toliko vrzeli, kolikor je prvin, ki so bile omenjene. V tem ni nič slabega, to je spoznana zakonitost, ki jo je treba upoštevati, z njo živeti in se nanjo odzivati.

3. V tem delu je beseda o prvinah in o pogledih na pravo, ki so *pravnometodološko izhodišče*, kako je pravo mogoče razumeti in ustvarjati, ga razlagati in uporabljati.¹ Metodološki pristop je odvisen tako od predmeta, ki ga preučujemo, kot tudi od cilja, h kateremu posamezna znanost teži. Cilj znanosti je tesno povezan s *splošnim filozofskim izhodiščem* o pravu, njegovi naravi in mestu, ki ga ima pravo v družbi in svetu. Večinsko stališče je, da se je izoblikovalo zlasti *pet metod*, s katerimi je pravo mogoče raziskovati. To so *dogmatična, aksiološka, sociološka, zgodovinskopravna in primerjalnopravna metoda*. Domala nobena znanost ne uporablja samo ene metode, ampak jih ustrezno povezuje in se hkrati naslanja na tisto, ki se najbolj prilega predmetu in naravi raziskovanja. Izjema naj bi bila čista teorija prava, ki se je hotela ukvarjati zgolj z normativno naravo prava. Raziskovalni rezultat je pokazal, da je morala tudi čista teorija prava upoštevati dejstva biti, iz katerih pravo (kot normativni pojav) izhaja (postavitev prava) in se v njih uresničuje (učinkovitost prava).

Temeljni merili za razločevanje pravnih znanosti sta vprašanje, ali je predmet preučevanja zdaj ali nekoč veljavno pozitivno pravo, drugo merilo pa sta metodološko izhodišče in metodološki cilj, ki ga znanost zasleduje. Ustaljena razčlenitev je delitev na *zgodovinskopravne, pozitivnopravne in primerjalnopravne znanosti* ter na *teorijo (skupaj s filozofijo) prava*. Prvo merilo je v ospredju pri razločevanju med zgodovinskopravnimi in

¹ Uvod narekujejo didaktični razlogi. Če bi bilo delo namenjeno samo ali predvsem že izoblikovanim pravnikom, si dopovedujem, potem ne bi bilo potrebno, bilo bi celo neokusno, da avtor pojasnjuje in svetuje, kako je delo mogoče brati. Če bodo bralci, ki šele vstopajo v svet prava, menili, da jih uvod le moti, bega ali celo utruja, jim bo pisec tega dela rad prisluhnil in v morebitni novi izdaji popravil to »neljubo vsiljivost«.

pozitivnopravnimi znanostmi, drugo merilo spremlja vse znanosti. Od tega, kako ga uporabljajo, sta odvisni njihova usmeritev (npr. bolj dogmatično, bolj sociološkopravno ali integralno preučevanje prava) in razsežnost (vidik, ozir), ki se mu znanost posveča. Naloga *pozitivnopravne znanosti* je, da spozna veljavno, to je pozitivno pravo; *primerjalnopravna znanost* išče podobnosti in razlike med veljavnimi (lahko pa tudi nekoč veljavnimi, zgodovinskimi) pravnimi redi, *teorija* (in *filozofija*) *prava* pa zajemata pravo kot celoto in skušata ugotoviti njegova izhodišča, njegove temeljne in splošne značilnosti (zakonitosti).

Obseg in doseg teorije prava (glej II.5.) sta odvisna tudi od raziskovalnega izhodišča. Temeljno vprašanje je, ali smo v vlogi pravnega opazovalca, ki hoče pravni pojav spoznati in se do njega opredeliti, ali pa nas kot opazovalce zanima tudi to, kako se s pravom ukvarjajo pravni igralci (to je pravni udeleženci, kot so npr. državni tožilci, odvetniki, sodniki, pravniki v upravi in gospodarstvu). Če smo v vlogi *čistega opazovalca*, ki se mu ni treba ozirati na pravne igralce, je odgovor odvisen od temeljnega pogleda na pravo, ki ga sprejmemo kot raziskovalno hipotezo. Če smo v vlogi *opazovalca, ki ga zanima tudi pravni igralec*, moramo – vsaj z zornega kota, s katerega usmerjamo pogled na pravo – raziskati *tudi vprašanja ustvarjanja, razumevanja in uporabljanja normativnih pravnih aktov* (npr. zakonov). Če je raziskovalec povrh tudi *pedagog*, mora biti njegovo izhodišče še širše. Pedagogova naloga je, da prisluhne tako pravnim opazovalcem kot pravnim igralcem, njegova naloga pa je najbrž tudi ta, da pred avditorij razgrne paleto pogledov, ki so značilni za pravni pojav, s katerim se ukvarja.

4. Večinsko stališče je, da sta *pravo in država* (glej III.) tesno povezana pojava, ki vplivata drug na drugega. Medsebojno povezanost priznavajo vse tiste teorije, ki v pravu ne vidijo zgolj čistega normativnega pojava, kot tudi teorije, ki v državni organizaciji vidijo tudi pravno organizacijo ljudi na določenem ozemlju. Če bi pravo opredeljevali kot sistem načel in pravil, ki je pred državo, bi sprejemali tezo o obstoju samostojnega naravnega prava, ki mu je država podrejena in ga uresničuje. Če bi na drugi strani sprejeli tezo, da je država pred pravom, bi težko utemeljili, da je država tudi pravna organizacija in da je torej »v svojem pravnem obstoju proizvod državnega prava« (*Radbruch*).

Pravo in država sta drug od drugega *eksistenčno odvisna*. Ljudje, ki ju ustvarjajo, potrebujejo oboje. Če bi se opirali samo na organizacijo prisile, ki ni pravno uokvirjena, bi bila uporaba prisile *arbitrarna* (*nelegalna*). Če bi se na drugi strani opirali na pravila, za katerimi ni državne prisile, bi bila pravila kot celota neučinkovita in ne bi mogla biti *pozitivno* pravo. Eksistenčna povezanost prava in države pove, da vselej obstajajo tudi *pravila*, ki jih vsaj naposled *sankcionira državna organizacija*. Podobno velja za pojem

države, ki je vselej tudi vrhovna *pravna organizacija* (oblast) na prostorsko omejenem ozemlju in glede na prebivalstvo na njem.

Contradictio in adiecto je, če rečemo, da država ni pravna organizacija. *Pravnost* je bistvena prvina vsake državne organizacije. Od tako razumljene države (*kot pravne organizacije*) moramo razločevati *pravno državo*, ki nastane šele kot moderna država v obdobju razsvetljenstva in meščanskih revolucij (glej tudi XIII.1.4.). V moderni državi ima pravnost posebej poudarjeno kakovost. Ta je tolikšna, da je pravna organizacija tudi sopomenka za vladavino prava.

V sodobni teoriji je splošno sprejeto, da med evropsko kontinentalno pravno državo in anglo-ameriško vladavino prava (*rule of law*) ni bistvenih razločkov. Vladavina prava je rezultat in cilj, ki ga oba sistema vsebinsko podobno pojmujeta, približujeta pa se mu po toliko različni poti, kolikor se obe pravni družini razlikujeta.

5.1. Temeljna prvina (lahko tudi atom, enota) prava je *pravno pravilo* (glej IV.). Pravno pravilo je kot logična zgradba sestavina vnaprejšnjega razumevanja, s katerim vstopamo v pravno življenjsko igro: če nastopi dejanski stan D, naj sledi posledica P. Pravni subjekti sporočajo (izdajajo, oblikujejo, sooblikujejo ipd.) pravna pravila, jih sprejemajo (spoznavajo) in glede na njih tako ali drugače ravnajo.

V opisu pravnega pravila je bila posebej poudarjena vez (kopula) »naj« (angl. *ought*, nem. *soll*). Vez »naj« omogoča, da določenemu dejanskemu stanu *pripišemo* določeno pravno posledico. Nastanek pravne posledice ni samodejen; odvisen je od človekove volje in od njegove odločitve. V tem pogledu se pravna pravila ostro razločujejo od *tehničnih pravil*, ki ugotavljajo ali vsaj skušajo ugotoviti, kakšne so vzročne (kavzalne) povezave med naravnimi pojavi. Tehnična pravila spoznavajo in opisujejo, kako delujejo naravne sile in kakšna so njihova vzajemna razmerja. Naloga tehničnega pravila torej ni opredeljevati, kaj naj se zgodi v takšnih ali drugačnih življenjskih okoliščinah, njegova naloga je »samo« ta, da pove (pojasni), kakšno *je* razmerje med vzrokom in njegovo posledico.

Razlika med tehničnimi in pravnimi pravili je vse prej kakor nepomembna. S tehničnimi pravili se ukvarjajo naravoslovne znanosti, ki preučujejo zakonitosti v naravnih dogajanjih. Predmet pravne znanosti so *normativne zakonitosti*, ki se osredotočajo okrog pravnega pravila. Iz narave pravnega pravila je lepo razvidno, da je odločitev (dovolitev, zapoved ali prepoved vedenja in ravnanja) o tem, kaj naj se zgodi, vrednotna in sad presoje, kako naj ravnamo v takšnih ali drugačnih življenjskih okoliščinah, da bi uresničili določene zavestno izbrane cilje in vrednote. Neutemeljeno bi bilo, če bi normativni svet (svet najstva) osamili in ga preučevali samega zase. Tisti, ki osmišlja veljavno pravo in hkrati preučuje tudi »delujoče pravo«, se ne more